

koncentruje se na vztahy mezi rozumějící sociologií a Max Weberem a transcendentální fenomenologií Husserla. Po odchodu z fašistické okupace Rakouska emigroval do Severní Ameriky, kde působil jako profesor na New School for Social Research v New Yorku. Zde rozvinul své názory především díky setkání s americkými filozofy a sociology, zejména s pragmatismem. Tyto motivy lze považovat za hlavní důvody, proč se zabýval tímto tématem. Jeho práce, které jsou součástí prvního svazku, jsou věnovány především Husserlovi, Schelerovi a Sartrovi. V úvodu se zabývá zejména srozumitelností Husserlovy práce, kterou považuje za „největší úspěch“ – následně popisuje její obsah: „první objasnění předpokladů, struktury a významu každodenního světa v jeho plné hloubce“.

Tyto úvahy tvoří také hlavní motiv prvního svazku. V prvním díle se zabývá především metodologickými analýzami sociálních věd, zejména s interpretací lidského jednání, jak se to odvíjí od vědeckých modelů. Tento rozdíl, mezi konstrukcemi a modely každodenního života. Druhý díl obsahuje kapitoly z dějin filosofie a sociologie: portréty Husserla, Schelera a Sartre se týkají problémů sociálních věd, především otázky věku Ego a intersubjektivní. Třetí díl se zabývá vztahy mezi symbolickými a skutečnými vztahy a jejich vlivem na realitu a společnost.

V pozadí stojí určitá teorie sociální skutečnosti a metodologie sociálních věd. Proti této koncepci lze uvést několik zásadních námitek: subjektivistické přístupy, transcendentální redukce, podceňování objektivních, materiálních a konkrétně historických struktur sociální skutečnosti, behavioristické směry atd. Autor zcela opomíjí celou marxistickou teorii společnosti, která je pro něj nejvyšší relevantní. Přesto lze v jeho díle najít některé pozitivní prvky: kritická postoj k empirismu a pozitivismu, ale i k Husserlovi, Schelerovi a Sartrovi; podpora racionálních a teoretických přístupů v sociálních vědách; odmítnutí metodologického dualismu mezi duchovními a přírodními vědami; zajímavé interpretace vědomých struktur; koncept člověka jako jedince v sociálních vztazích a jeho vnitřní povahy atd. Pro marxistického čtenáře může být zajímavá informace o vývoji německé americké filosofie a sociologie v první polovině našeho století.

Ivan Hodovský

Hans Lenk: Philosophie im technologischen Zeitalter; Kohlhammer, Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz 1971, 174 stran.

K tématu, které se týká velkého zájmu filozofů, patří práce o úloze a místě filosofie v našem věku vědy a techniky. Takovou práci nesporně je Lenkova kniha, i když nás v lepším uspokojit nemůže, protože je psána z pozic tzv. „racionálního kriticismu“, tj. z pozic buržoazního směru, který autor prosazuje v opozici proti kriticismu frankfurtské školy a v podstatě jako korigovaný a doplněný soudobý racionalismus pozitivistického typu.

V první kapitole (str. 9–36) se autor zamýšlí nad otázkou, „k čemu je ještě dnes filosofie“. Vidí v podstatě šest jejích úkolů. Především má filosofie řešit problémy, které se v současné době „maskují“ jako sociologické, jsou však ve skutečnosti problémy filosofickými. Dále má podle autora formulovat principy sepětí (Brückenprinzipien) teoretických znalostí s normativními pravidly jednání, a v té souvislosti dokonce projektovat „planetární morální modely“. Autor si přitom neuvědomuje, že takový model bude možno úspěšně vypracovat až pro společnost, v níž komunistická morálka – s etikou jí odpovídající – převládne na celé naší planetě; nebere v úvahu třídní determinaci takových modelů. Má pravdu, když zjišťuje, že filosofie má své místo při zkoumání základů vědy a ve vědeckoteoretické diskusi o jejích kritériích; filosofie nemůže nepřehlížet k poznatkům speciálních věd a k životní praxi, protože pěstování filosofie jako vědy čistého rozumu se ukázalo být fikcí. Čtvrtým úkolem je aktivní účast filozofů v týmech řešících různé komplexní otázky, jakož

i účast v mezidisciplinárních diskusích, což všechno dnes představuje nutný doplněk filosofie pěstované u psacího stolu. Předposlední úkol spatřuje autor v jejím korigování ideologií, jimž se však nelze zcela vyhnout (o tom viz ještě dále); tento úkol filosofie plní také neustálými korekturami sebe sama. Poslední její úkol autor formuluje shrnujícím způsobem jako pěstování racionálního kriticismu; pro nás je přijatelná pouze empiricko-racionální kritika nejen teorie, včetně filosofické, ale hlavně kritika ve formě praktické přeměny světa v duchu marxismu-leninismu.

Další kapitolu (str. 37–53) autor nadepsal „Plaidoyer pro teorii vědy a filosofii orientovanou na budoucnost“. V jejím závěru vyslovuje otázku, která výstižně shrnuje všechny hlavní myšlenky této kapitoly. Ptá se totiž, kdy si filosofie v širokém rámci konečně uvědomí svou úlohu spoluvytvářet budoucnost, totiž navrhopvat — kriticky a za kontroly rozumu — pro budoucnost přijatelné modely norem. Můžeme autora klidně ujistit, že naše filosofie si to už dávno uvědomila, hlavně ovšem zásluhou klasiků marxismu-leninismu. Druhá věc je, že dosud nebylo v tomto směru vykonáno tolik, kolik by dnes už vykonáno být mělo a mohlo.

V „Malém «nikoli osvícenském» objasnění osvícenství“ (str. 54–71) autor rozlišuje osvícenství jako historickokulturní (kriticky zkoumaný) pojem od osvícenství, které se mu v jádře kryje s racionálním kriticismem jako s metodou řešení současných problémů. My ovšem známe metodu daleko účinnější a úspěšnější.

Ve čtvrté kapitole (str. 72–107) autor charakterizuje kybernetiku jako disciplínu provokující filosofii, přesněji řečeno mu však jde o její výzvu (challenge) filosofii. V kapitole se řeší různé otázky vztahů mezi kybernetikou a filosofii, které už byly v marxisticko-leninské filosofii analyzovány zevrubněji, zvláště pak přesněji.

V poslední kapitole s nadpisem „Technokracie — ideologie — filosofie“ (str. 108 až 172) je pozoruhodný především pokus načrtnout devět významových aspektů pojmu „technokracie“. Jsou jimi: 1. panství (vláda průmyslových honorací (Saint-Simon); 2. vláda (panství) inženýrů (inženýrokracie; Veblen, Scott, Biedenkapp); 3. vláda (panství) expertů (expertokracie; Frisch, v. Ferber); 4. technicky organizované panství (vláda); 5. věcně donucovací převládání a panství aparátu (Sachzwangdominanz und Herrschaft des Apparats; Schelsky, Freyer, Gehlen, Marcuse); 6. normativnost technologických možností (Freyer, Ozbekhan, Mesthen, Ellul); 7. technicistní ideologie v pozadí (Freyer, Habermas, Gorz); 8. totalitní stav společností (Adorno, Habermas); 9. plánovací ideologie. Autor objektivisticky vypočítává tyto významové aspekty a s žádným v podstatě nepolemizuje. Přitom je jasné, že některé z nich patří dnes už téměř výlučně do arzenálu antikomunismu (částečně 5., hlavně však 8. a 9.) a mají jednoznačně třídní rodokmen. Autor také čtenáře stručně informuje o některých problémech diskutovaných v souvislosti s pojmy „technokracie“ a „technokratický“. Sám chtěl přispět k věcnosti této diskuse především ujasněním různých významových odstínů pojmu „technokracie“.

Úvahy o ideologii v jejím vztahu k filosofii jsou nedostatečné; v podstatě zůstávají v rámci výše uvedených myšlenek, že ideologie mají být racionálně korigovány, že se jim však nelze nikdy úplně vyhnout. K našemu marxisticko-leninskému pojetí ideologie jako relativně adekvátního odrazu zájmů pokrokových tříd společnosti, tj. dnes dělnické třídy v jejím svazku se všemi pracujícími, autor se nejen nemohl ve své třídně příslušnostní slupce dopracovat, ale — jak se zdá — jeho podstatu, jeho pravé jádro ani nezná. Autor nepočítá ani jako s problémem, tím méně pak jako s faktem, dnes už přesvědčivě prokazatelným, s možností lepšího využití průběhu vědecko-technické revoluce v zájmu člověka v podmínkách socialismu, než je možnost jejího využití v dnešní společnosti kapitalistické.

Ke knize jsou připojeny bohaté poznámky (str. 133–170) a jmený rejstřík.

Lenkovo dílo není sice pro nás v mnohém směru přijatelné, je však nesporně autorovou zásluhou, že mnohé problémy objevuje a otevírá a snaží se je — často velmi zajímavě, i když někdy problematicky — řešit.

Gottfried Stiehler: Geschichte und Verantwortung (Zur Frage der Alternativen in der gesellschaftlichen Entwicklung); Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1972, 100 stran.

Aktuálnost problému alternativ historického vývoje v souvislosti s otázkou historické odpovědnosti není třeba zvláště zdůrazňovat. Je to problém, který se týká takřka všech oblastí lidského života, a lze tedy jen vítat úsilí filosofa postihnout tuto